

Мирошниченко Н.А.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент*

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ ЗЛОЧИНУ, ЇХ ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Суспільна небезпека злочину полягає в тому, що діяння (дія або бездіяльність) посягає на суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом та викликає в них певні негативні зміни. Механізм порушення об'єкта (суспільних відносин) і заподіяння йому шкоди може бути різним: в одних випадках негативного, руйнівного впливу зазнає суб'єкт суспільних відносин, в інших – благо, яке охороняється законом і у зв'язку з яким існують дані відносини (наприклад, майнові злочини – крадіжка, шахрайство та інші), у третіх – розривається соціальний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин. У всіх цих випадках об'єкту кримінально-правової охорони спричиняється шкода, яка і є наслідком конкретного злочину.

Суспільно небезпечні наслідки, залежно від характеру та обсягу шкоди, заподіяної діянням об'єкту, можуть бути поділені на наслідки у виді реальної шкоди чи наслідки у вигляді створення загрози (небезпеки) заподіяння шкоди. Більшість злочинів заподіює реальну шкоду, так вбивство, крадіжка, грабіж своїм наслідком мають конкретну та реальну шкоду, яка заподіюється відповідному об'єкту кримінально-правової охорони. Разом з тим, чинне кримінальне законодавство, в деяких випадках, встановлює відповідальність за діяння, які лише ставлять об'єкти в небезпеку заподіяння шкоди. Так, у КК встановлена відповідальність за завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані, причому тут не потрібне настання смерті особи, або інших тяжких наслідків (ч. 1 ст. 135 КК). Подібні правопорушення одержали в літературі назву «делікти безпеки» («делікти створення безпеки»). При погрозі заподіяння шкоди порушується стан захищеності, безпеки суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону.

Суспільно небезпечні наслідки можна визначити як шкоду (збиток), яка заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам,

охоронюваним кримінальним законом, або як реальну небезпеку (загрозу) заподіяння такої шкоди. Наслідки злочину різноманітні, вони можуть мати місце в різних сферах економіки, прав людини, екології та інших. Усі вони можуть бути підрозділені на дві великі групи: наслідки матеріального та нематеріального характеру.

До матеріальних наслідків відноситься майнова шкода, наприклад, у злочинах проти власності, а також шкода, яка носить особистий (фізичний) характер, наприклад, тілесні ушкодження. У свою чергу, злочинні наслідки майнового характеру можуть бути виражені в так званому позитивному збитку або упущеній вигоді (неодержані доходи). Позитивний майновий збиток полягає в тому, що майно, яке перебувало у власності або володінні потерпілого, протиправно вилучається або знищується, чи пошкоджується. У випадку ж упущеної вигоди потерпілий не одержує тих майнових вигід, які він має право одержати за законом, договором або на іншій правовій підставі.

Нематеріальні наслідки являють собою такі негативні зміни в об'єкті посягання, які пов'язані з порушенням тих або інших інтересів учасників суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом, і, як правило, не пов'язані з фізичним впливом на людину як на суб'єкта суспільних відносин, або впливом на матеріальні предмети зовнішнього світу (блага), із приводу яких існують суспільні відносини. Тут може бути виділена шкода політична (злочини проти національної безпеки держави), організаційна (злочини в сфері службової діяльності, військові злочини, а також злочини проти правосуддя, громадської безпеки, громадського порядку), соціальна (злочини проти трудових і виборчих прав громадян).

Залежно від виду безпосереднього об'єкта, якому суспільно небезпечне діяння заподіює шкоду, наслідки можуть бути як основні так і додаткові. Так, шкода, яка заподіюється службовою особою нормальній діяльності державного апарата при перевищенні влади або службових повноважень, є основним наслідком, а шкода, яка заподіюється особистості, якщо перевищення влади або службових повноважень супроводжується насильством або діями, що ображають особисту гідність потерпілого, є додатковим наслідком. У той же час додаткові наслідки можуть бути підрозділені на обов'язкові (додатково обов'язкові), тобто такі, які мають місце завжди, у всіх випадках при вчиненні даного злочину, наприклад, шкода, яка

заподіюється здоров'ю потерпілого при розбої, і факультативні (додатково факультативні), які можуть мати місце, але можуть і бути відсутніми при вчиненні конкретного злочину, наприклад, шкода особистості або власності при вчиненні хуліганства.

У деяких складах злочинів містяться вказівки на конкретні наслідки, наприклад, смерть потерпілого при вбивстві, тілесні ушкодження відповідного ступеню тяжкості в складах злочинів, передбачених відповідними статтями КК. В інших статтях КК не надано чіткого опису наслідків («тяжкі наслідки», «особливо тяжкі наслідки», «значна шкода» та інші). Отже, у законі застосовуються оціночні терміни та поняття, з'ясування обсягу змісту яких вимагає уточнення та конкретизації по кожному кримінальному провадженню. Укладачі одного з проектів щодо внесення змін у КК України, пропонують визначити в КК поняття істотної, значної, тяжкої та особливо тяжкої шкоди. З їх пропозиціями слід погодитися, це надасть можливість вирішити деякі спірні питання у правозастосуванні.

Настання зазначених у законі наслідків в одних випадках є необхідною ознакою основного складу закінченого злочину, в інших – суспільно небезпечні наслідки відіграють роль кваліфікуючої обставини, яка обтяжує відповідальність. Крім того, встановлення суспільно небезпечних наслідків допомагає вирішити питання про конструкцію складу злочину.